

řešení se má především podílet věda i politika (jedná se o tzv. populační výzvu, energetickou výzvu, výzvu životního prostředí a nukleární výzvu), pak prof. A. Touraine odvíjí své úvahy od vztahu vědy a státního řídicího aparátu od jejich odloučení, přičemž svérázným způsobem hodnotí (neúplně a eklekticky) z určujícího kontextu vytržené fakty. Není naším cílem podrobně rozebírat veškeré příspěvky publikace; chceme však podtrhnout jednu zcela zřejmou skutečnost. Západní autoři, včetně profesorky Tsurumi z Japonska, zakládají své myšlenkové konstrukce na dílčích pohledech, na filozoficky, historicky i sociologicky nekomplexních přístupech (i když někdy ve svých dílčích formulacích nikoli nezajímavých a prozrazujících upřímnou intelektuální snahu), které zákonitě vedou k tomu, že míjejí pravou podstatu a historický obsah vědy a techniky v podmínkách soudobého světa i v jeho dějinných perspektivách.

Zůstávají proto přinejmenším na okraji pozornosti. netvoří těžiště této zajímavé publikace, která sama svým obsahem i složitým osudem svého zrodu dokazuje vyšší komplexnost a hloubku marxisticko-leninského poznání soudobých společenských procesů i historickou převahu socialistické a komunistické společenské praxe.

Kniha — i když nemůže řešit složitou problematiku vědeckotechnické revoluce a jejího společenského obsahu a historického významu v celé její šíři — představuje cenné svědectví o složitých ideologických formách soudobého třídního zápasu, včetně nepochybného naznačení, kde leží síly poznávací i politické převahy dějinného pohybu.

Jaroslav Kohout — František Charrvát

J. Mihálik: Medzinárodné trendy v plánovaní a regulovaní sociálnoekonomického rozvoja

Bratislava, Pravda 1977.

Budování vyspělé socialistické společnosti na základě spojování výsledků vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialistické ekonomické soustavy je charakterizováno podstatnými změnami v socialistické rozšířené reprodukci. Vysoký stupeň vyčerpanosti extenzivních zdrojů v surovinové, energetické a kádrové základně, napjatost investičních zdrojů v důsledku rychlého růstu výrobní, osobní a společenské spotřeby zdůrazňují přechod k širokému využívání intenzivních zdrojů společenského růstu, z nichž nejdůležitější je všestranný kvalitativní rozvoj samotných pracujících, založený na všestranném zdokonalování všech jeho společenských podmínek. To je i objektivním důvodem naléhavé potřeby zdokonalování celého systému řízení sociálních procesů a v jeho rámci sociálního plánování jako jeho cílového a výchozího subsystému. Proto také XXIV. sjezd KSSS a po něm všechny sjezdy komunistických a dělnických stran vytyčují *úkol zdokonalování systému řízení* vůbec a jeho sociální stránky zvláště jako *prvořadý úkol*. Realizace této základní stranické směrnice, jejímž cílem je povýšit úroveň systému řízení na úroveň nových podmínek rozšířené reprodukce, však naráží na malou rozpracovanost sociální stránky plánování a řízení v oblasti základního a aplikovaného výzkumu.

To podněcuje výzkumnou sféru socialistických zemí, v níž se rychle rozvíjí výzkum systému plánovitého řízení jako teoreticko-metodologická základna širokého rozvoje sociálního plánování ve všech sférách společenské organizace.

Rozvoj vědeckotechnické revoluce je světovým jevem, zakládajícím změnu totality a rychlý rozvoj výrobních sil i v kapitalistických zemích, kde dochází k podstatnému krizovému prohloubení rozporu mezi tímto rozvojem a zaostáváním sociálně ekonomické stránky existence kapitalistického systému. Těžisko všeobecné krize kapitalismu se přesouvá do sféry sociální, která je charakterizována rozkladem systému hodnot, motivací, mezilidských vztahů. Na tomto základě se znovu obnovují a rychle rozvíjejí *teorie sociální kontroly a „plánování“ a praxe sociálního programování*.

Třídní rozdělenost světa je v současnosti prohloubena existencí zemí „třetího světa“, které procházejí obrovským přerodem od vymanění z koloniálního otroctví k samostatnému rozvoji. Nejhorším dědictvím kolonialismu zůstává celý řetězec hlubokých sociálních problémů, na jejichž urychleném řešení závisí budoucnost lidu těchto zemí. Proto má pro zavádění prvotních systémů plánování a řízení v těchto zemích (na nich je závislá efektivnost jejich společenského rozvoje) *prvořadý význam právě sociálního plánování spjaté s cílevědomou sociální politikou*.

Josef Mihálik si ve své nové knize vytyčil složitý úkol *popsat a vzájemně porovnat vývoj plánování a regulování sociálně ekonomického rozvoje v socialistickém a kapitalistickém světě i v rozvojových zemích*. Úspěšné splnění tohoto mimořádně náročného a složitého úkolu je důležitým krokem ve vytváření základů teorie a praxe sociálního plánování. To také určuje i vysokou aktuálnost a důležitost díla pro rozvoj

celého socialistického systému plánovitého řízení, který představuje nejdůležitější globální intenzivní faktor růstu efektivnosti národního hospodářství kterékoli země.

Práce *Mezinárodní trendy v plánování a regulování sociálně ekonomického rozvoje* je zaměřena na zevšeobecněný popis hlavních směrů sociálního plánování a programování ve světě a z něho vyplývající syntetické zhodnocení jejich ekonomických a sociálních důsledků. Těžisko práce je v oblasti teorie a metodologie plánování, která se opírá o hluboký rozbor zákonitostí a tendencí rozvoje sociální oblasti v různých částech třídně a rozvojově rozděleného světa.

Práce je z těchto hledisek vysoce progresivní v řadě přístupů:

1. metodologický přístup je charakterizován *důsledně historickým pojetím* problematiky plánování, které je zkoumáno v jeho historické genezi, možnosti zavádění jeho vývojových stupňů a prvků jsou důsledně spojovány se stupněm společenského rozvoje té které země;

2. na rozdíl od převažujícího komparačního přístupu podobných prací převažuje v práci J. Mihálíka *důsledný rozbor objektivních zákonitostí a vývojových tendencí* zcela určitých společenských systémů, na jejichž základě jsou formulovány poznatky z oblasti sociálního plánování nebo programování;

3. autor vychází z formulace *nových podmínek mezinárodní spolupráce* evropských zemí, vytvořených mírovou konferencí o bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách a na tomto základě promítá využití těchto globálních podmínek do možností rozvoje sociálního plánování zvláště v socialistických a rozvojových zemích;

4. důsledně zdůrazňuje podstatnou rozdílnost kapitalistického a socialistického společenského zřízení, které se odráží jak v rozvoji teorie, tak v možnostech zavádění sociálního plánování a programování, tak v cílových funkcích a obsahu sociálního plánování a řízení rozdílných společenských systémů.

Práce je členěna do tří částí, z nichž první je věnována trendům v sociálně ekonomickém rozvoji v socialistických, druhá v kapitalistických a třetí v rozvojových zemích.

Část I (Trendy sociálně ekonomického rozvoje v socialistických státech) vychází z charakteristiky zásad mírového soužití v duchu mírové konference v Helsinkách, pokračuje popisem prognostických směrů socialistického rozvoje (kap. 1.1, 1.2) a charakteristikou nových požadavků na zkoumání sociálně ekonomického rozvoje (kap. 2.1, 2.2).

Kapitola 3 je věnována cílovým funkcím socialistického společenského systému a jejich rozpracování v řídicí sféře.

Kapitola 4 charakterizuje přístupy k plánování sociálního rozvoje na různých úrovních vertikálního členění (makro- mezzo- a mikroúrovně) a vazbu tohoto plánování na zdokonalování celého systému plánovitého řízení sociálních procesů.

Kapitola 5 shrnuje zkušenosti s plánováním sociálního rozvoje v jednotlivých zemích socialistické soustavy.

Část II (Trendy sociálně ekonomického rozvoje v kapitalistických státech) je uvedena charakteristikou a kritikou futurologických úvah o perspektivách sociálně ekonomického rozvoje (kapitola 6). Kapitola 7 a 8 jsou věnovány teorii a praxi státně monopolního plánování a marketingu, a to z hlediska základních teoretických přístupů (7.1), podle jednotlivých zemí USA a Evropy (7.2) a v jednotlivých oblastech plánu (social welfare, sektorové, regionální a komunitní plány).

Kapitola 9 shrnuje předešlé analýzy v obsáhlou kritickou charakteristiku důsledků státně monopolního programování a regulace pro společenský rozvoj, a to podle komplexní klasifikace hlavních parametrů sociálního rozvoje.

Část III (Trendy sociálně ekonomického rozvoje v rozvojových zemích) uvádí autor popisem řady koncepcí o budoucích vývojových tendencích v rozvojových zemích, vyúsťující ve stanovení vývojových dekad a strategie a taktiky jejich realizace vypracované OSN (kapitola 10).

Kapitola 11 pojednává o problémech plánování sociálního rozvoje v rozvojových zemích, včetně charakteristiky jejich úrovně plánování.

Kapitola 12 a 13 je věnována rozpracování úkolů sociálního plánování na základě analýzy a sociálně ekonomické charakteristiky situace v zemích „třetího světa“ (kapitola 12) a v jednotlivých oblastech sociálního rozvoje (kapitola 13).

Podobný rozbor v oblasti rozvoje příjmů, školství, zdravotnictví, výživy, bydlení, sociálního zabezpečení a služeb, který je pojat výrazně problémově, završuje závěrečnou kapitolu 14 — *Vytváření podmínek pro plánování sociálního rozvoje*.

Práci uzavírá stručný závěr a dobře volený seznam literatury. Práce J. Mihálíka je především dokonalým přehledem o dosaženém stavu rozvoje teorie a praxe plánování sociálních procesů v socialistických zemích, v nichž sám rozvoj sociálního prognó-

zování a plánování představuje rozsáhlý inovační proces v celém systému řízení. Teorie a praxe sociálního plánování a prognózování v socialistických zemích vychází z hlubokého marxisticko-leninského rozboru objektivních zákonitostí a zkušeností budování socialismu a perspektivně vyúsťuje v komplexní systém plánování a řízení všech stránek společenské existence.

Autor překonává v marxistické literatuře převládající „černo-bílé“ hodnocení možností plánování v kapitalismu a socialismu přesným vymezením jeho kapitalistických možností a mezí. Na základě rozsáhlého, hlubokého a konkrétního rozboru provádí kritiku státně monopolního programování jako nástroje dosahování monopolních zisků, zastírání a prohlubování sociálních rozporů a odcizení člověka. Přesvědčivě dokazuje neschopnost kapitalismu realizovat systém celospolečenského plánování a řízení, postihuje pozitivisticko-eklektické deformace buržoazních teoretických přístupů, vedoucích k dílčím, vzájemně se křížícím a odporujícím si praktickým pokusům o plánování sociálního rozvoje, nikoli ke komplexnímu sociálně ekonomickému plánování, tak jak se realizuje v zemích socialistického tábora. Důsledkem tohoto přístupu k plánování, který je dán samotným charakterem kapitalistického společenského zřízení, je řada deformací a prohlubujících se rozporů v sociální sféře, které autor podrobně popisuje a hodnotí.

Obrovský rozsah a členitost západních teorií řízení činí jejich komplexní postžení velmi obtížným. Přesto by autor mohl hlouběji rozebrat vazby mezi různými pokusy o „Planning Social Welfare“ a neokynesiánskými teoriemi růstu, které ústí v teorie „Mezi růstu“. Idea rozvoje „kvality života“, odsunující důraz na technicko-ekonomické faktory teorií růstu, je určitým obrazem „přesunu těžiště“ všeobecné krize kapitalismu od krize z nadvýroby do krize sociálního rozvoje a rozkladu mentální stránky kapitálem odcizeného člověka.

Hluboký a v literatuře zcela ojedinělý je autorův rozbor sociálně ekonomického rozvoje zemí rozvojových, vymaňujících se z imperialistického područí a vstupujících na cestu samostatného vývoje v nesmírně složitých a obtížných podmínkách ekonomické a sociální zaostalosti. Autor plasticky ukazuje na možnosti a meze plánování rozvoje v těchto zemích. Závěr práce přesvědčivě dokazuje, že převzetí zkušeností socialistických zemí v oblasti plánovitého řízení sociálních procesů je pro rozvojové země jednou z důležitých podmínek jejich rozvoje.

František Kutta

N. I. Lappin – E. M. Korževa – N. F. Naumova: Teorija i praktika socialnogo planirovanija (Teorie a praxe sociálního plánování)

Moskva, Izdatelstvo političeskoj literatury 1975.

Problematika sociálního plánování je v SSSR i v ostatních socialistických zemích stále hlouběji rozpracovávána. Hlavním důvodem je zákonitá potřeba stále zlepšovat a na kvalitativně vyšší úroveň pozvedat plánovací činnost v socialistické společnosti. Pro kapitalismus charakteristická živelnost a konkurence musí být zaměněny komplexním plánováním, zahrnujícím podstatné složky společenské existence, které by umožnilo realizovat požadavky zákona plánovitého proporcionálního rozvoje společnosti.

N. I. Lappin a kolektiv se ve své knize zabývají otázkami formování sociálního plánu na úrovni podniku a metodami jeho realizace. Vycházejí z myšlenky, že v současné etapě působení zákona plánovitého a proporcionálního rozvoje nabývá stále hlubšího a komplexnějšího charakteru a rozšiřuje se na všechny základní sféry a úrovně života společnosti. „To se výrazně projevuje již na úrovni pracovních kolektivů“ (s. 5). S uvedenou formulací je možné polemizovat z různých pozic, neboť jde spíše o naše poznání všech důsledků působení tohoto zákona. Základní přístup autorů je však nosný a vede k tvůrčímu rozpracování otázek sociálního plánování.

Další základní tezí je myšlenka, že „pracovní kolektiv je základní buňkou socialistické společnosti. V této buňce je bezprostředně vyjádřen obsah výrobních vztahů v socialismu – vztahů společenského vlastnictví, soudružské spolupráce, vzájemné pomoci a vzájemné zodpovědnosti“. Současně zde nacházíme široké spektrum sociálně profesních, sociálně psychologických, organizačně řídicích, společensko-politických a ideologických vztahů. V kolektivu a přes kolektiv získává pracovník základní možnosti pro všestranný a svobodný rozvoj své osobnosti. To všechno vytváří z pracovního kolektivu specifický uzel, koncentrát nejvýznamnějších společenských vazeb, sociální organismus, který má složitou strukturu a dynamiku.

Ve spojení s rozvíjením vědeckotechnické revoluce dochází nejenom k přestavbě technické základny výroby, ale také sociální organizace pracovního kolektivu.